

КЊИЖЕВНИ РАЗГОВОРИ ПОД ЕГИДОМ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ

(Славица Гароња: *Жене ѿворе*, Алтера, Београд, 2013)

На (јавној) српској књижевној сцени (ако се сложимо да тако нешто конзистентно, и са интегритетом, уистину постоји) већ поодавно хронично недостају књижевни разговори. Пунокрвни. Подстицајни. Из срчике бића књижевног текста, и „трапа“ пишчеве скривнице која се назива биографија. *Зајребано (у конџексџу) са гна социјалној и ѿвесној караказана*. Дивѡн компетентних и дораслих, а храбрих, са упућенима и посвећенима, и једнако нонкомформистима. А при том, и једни и други да су ствараоци, канонизовани у литератури, и препознатљиви у српској култури. Било да су писци, песници, или културни посленици, новинари. Наравно, не губимо из вида да је таквих разговора (окруњених у веома читане књиге, које су надрасле свој ексклузивни повод и идеолошко време, и постале изванредна, на непосредан начин „допунска“ лектира) и раније било. Да се те публикације данас више и не могу наћи, осим у тек понеким антикварницама. Никоме не пада на памет, нити има новаца, нити ико види културолошког (и државног!) разлога, да обнови њихово издање.

Трагач за *злајним руном* (слојевитог) крајишког књижевног писма; тумач овог „раскуштраног“, „зачараног“ писма које је затурано, дубоко, у тамне филолошке претинце, једно време запечаћеног црвеним воском, и једнако толико *оѿклоњеној* небригом српске научне мисли; истраживач – како сама каже „женског књижевног стваралаштва“, и пре свега песник и прозни писац самосвојне, лирске оптике – Славица Гароња направила је радикалну прекретницу у сфери књижевних разговора. Након објављивања (јединствене) монографске студије *Жена у српској књижевности* (2010), пред нама је сада – на сасвим изванредан начин – комплементарна (и такође јединствена) публикација *Жене ѿворе*, у којој се налази ауторкиних десет књижевних разговора са најпознатијим женама у српској култури и литератури (Радмила Маринковић, Вера Ценић, Светлана Велмар Јанковић, Ана Шомло, Љиљана Николић, Милица Мићић Димовска, Љиљана Шоп, Гордана Ћирјанић, Мирјана Митровић и Драгица Срзентић). Иницијална каписла, да тако кажемо, за ове разговоре (а што ће рећи и за објављивање наречене књиге) био је (према наводу ауторке) интервју са проф. др Радмилом Маринковић, штампан пре дванаест година у *Лешојису Мајице српске*. (Пре укоричења ових књижевних *(само)ѿсредовања кроз форму дијалоја*, сви интервјуи су публиковани у нашој референтној периодици).

Мора се признати да није лако говорити о овој публикацији, поготово након што се пажљиво прочита ауторкина глоса „О књизи“ у којој је она суштински дефинисала узроке, разлоге и естетску природу својих „књижевних разговарања“. Славица Гароња

није (ни у једном виду своје књижевне и начуне манифестности) заточница феминистичке философије, заговорница (пуког) формално-правног „изједначавања жена и мушкараца“ на начин како је од тога устројен читав „политички покрет“ који је увелико попримио идеје и реторику (да не кажемо *манџиру*) фамозних невладиних удружења и „непринципијелних коалиција“, и жену, као комплексно антрополошко, естетско, метафизичко и социјално биће још више изоловао, супротставио, „отуђио“, инструментализовао и удаљио. Она жену (било да је она њен литерарни јунак, као на пр. у роману *Под Месечевим луком*, или у најновијој књизи приповедака *Изидина којча*, или пак да је „предмет“ њених научних истраживања) увек види/учитава као равноправно биће – штавише, јаче и равноправније од њеног (махнитог!) парњака за *есџејски аџрибуџ* (чин!) који је белодан и неприкосновен. Јесте да Славица Гароња у својим интервјуима са знаменитим женама „пропитује ствари“ из угла (подразумеване) родне равноправности – али *џо њено сџановиџе одувек је било инкорџорирано у ауџоркино лиџерарно и исџраживачко џледиџе, у њеном сџваралачком џринџиу, као неџио џиџо је већ од искона усвојено/освојено, афирмисано џо ауџенџичним, оџиџим суџинама живоџа као џаквој, кулџуре и књижевносџи као џаквих*. Најзад, то ненаметљиво, природно сугеришу и њене саговорнице, односно, тај утисак синтетички кристалишу сами разговори, које (обострано) покрећу, и држе на завидној, готово есејистичкој разини, креативне силе уметничког и научног гејзира.

Ево неких високорепрезентативних акцената (места), амблематичних за поетике (и животна начела) „белетризованих“ ауторки, акцената који сенче њихове богате, животне, радне и стваралачке биографије.

„...Сви ми, и жене и мушкарци, који смо преживели Голи оток, третирани смо јавно или прећутно, као грађани другог реда... [...] Мој животни пут је у (за)датом времену и тежак и леп, садржајно богат и занимљив. Зато, из својих сећања и свога памћења не бих избрисала ништа. Још сам жива, и све је у мени живо...“ (Вера Ценић, голооточанка, писац изванредног аутобиографског романа *Кањец филма*, као и романа *Исџа џрича*, који су готово прећутани у српској културној и књижевној јавности).

„...Бојим се да се *кулџури џамћења* не поклања довољно пажње ни у једној институцији од којих се та пажња с разлогом очекује. Данашња просветно-педагошка политика је пред великим процесом суштинских промена које треба почети што пре, јер ће ионако морати дуго да траје, и, свакако, то трајање ће проћи кроз неколико фаза. *Кулџура џамћења* је основа наше савремене културе, али и ослонац нашег интелектуалног и духовног постојања. [...] Жена може да превазилази све своје снаге, јер жена уме да извлачи енергију из својих сопствених дубина, и кад не зна да то чини. Сигурна сам да будућност – коју не видим као срећом посут простор, јер таквог ни нема и није га никад било, нити ће икада бити – припада жени, која одувек ствара и носи живот на својим плећима...“ (Светлана Велмар Јанковић).

„...Назвала сам роман по очној болести, мрени која замагљује вид, али која се може операцијом скинути. Значи, живети с мреном је избор који подразумева затварање очију пред оним што се догађа, пред распадом друштва, пред лажима, пред злом,

само да би се задржале стечене позиције, или те исте освојиле од оних који их немају... Таштина над таштинама која прераста у чудовишност у тренутку када пропада једна земља, када људи гину, када убијају једни друге... Приказати то пропадање, морално и материјално, на више планова, а не бити тенденциозан, већ повремено и болно ироничан, и са жељом да се обухвати живот, слојеви тог живота, кроз свест, кроз токове свести јунака..." (Милица Мићић Димовска).

„(...) Књижевност је широко поље за позерство, у њој је најтеже достићи једноставност. Једна властита мисао у тексту вреди више од стотину страница ученог папагајства са 'есхатологијама', 'хрестоматијама', 'ентелехијама' и 'квинтесенцијама', терминологијом која у одређеним књижевним периодима уђе у моду. [...] То је био изазов за све Србе од пера који су током деведесетих живели на Западу. Могли смо релативно лако да се пробијемо на јавну сцену уколико смо били спремни да попљујемо своју државу и дамо своје сведочанство о томе колико су Срби ратоборан и дивљи народ. Није долазило у обзир нијансирање те слике, а учешће у њеној промоцији омогућавало је и брзу личну промоцију. То сам искусила неколико пута као новинар, јер моје име се находило у адресарима страних дописника. У почетку су ме звали из часописа и на телевизији па секли моје исказе на меру својих потреба, а касније ме више нико није ни звао... Овим ја не тврдим да су појединци, шпански новинари и уредници, били неморални, само су пратили једно захуктало опште расположење, али ми Срби у иностранству јесмо стајали пред моралном дилемом да ли да ускочимо у тај воз..." (Гордана Ћирјанић).

„...Сакупљајући грађу за романе, установила сам да први векови хришћанства припадају женама. Жене су чиниле велику већину поклоника нове религије. Погрешна је представа да су римске жене биле затворене у кући, под заштитом и паском својих мушкараца. То важи за мали број богатих жена и само за прве векове римског царства. У последњим вековима, богатство и живот римских градова почивао је на женама. Оне су производиле текстил и грнчарију, држале пекаре и кухиње... Кад се хришћанство јавило са идејама о солидарности, самарићанству, бризи за ближње, наишло је на плодно тло пре свега међу женама које су живеле од свога рада. Не треба заборавити да су значајан проценат становништва у то време чиниле младе удовице, а та група жена брзо је прихватала идеје хришћанства као своје. У једном периоду жене су биле свештенице. Али, десетак година након Миланског едикта, дакле кад је хришћанство постало официјелна државна религија, жене су то право изгубиле. Био је то резултат компромиса цара Константина са царом Лицинијем кад су делили Римско царство" (Мирјана Митровић)

„...Да, у пролеће 1948, заљубљали су се односи са Москвом. Тада сам била на функцији заменика генералног секретара Министарства иностраних послова, у земљи ври. Иво Вејвода и ја идемо код Владе Велебита. Он каже: – Функционер Министарства треба ујутро да путује у Москву. Буди спремна, Драгице. И тако сам понела фамозно Титово писмо Стаљину. Таман посла да сам помислила да писмо отворим! (Али у писму које сам донела од Стаљина Титу, у његовом одговору, стоји да је мог Воју врбовао совјет-

ски амбасадор, а он га је одбио. Међутим, то је касније протумачено: то су написали, да га покрију! Могуће да је од тада настало наше праћење). Стаљинов одговор сачекала сам у нашој амбасади код амбасадора Владе Поповића. Ухапсили су нас три године касније, 31. маја 1955. Мене у Улцињу, где сам неговала болесног свекра, а Воју и његовог брата на аеродрому у Београду кад су пошли да виде оца Илију, који је био на самрти. Нису дозволили ни да се поздраве са њим, а он је умро исте вечери. Мене су осудили на десет година робије, а Воју 'као шпијуна НКВД' на петнаест. Са нама је у групи ухапшена и осуђена и моја пријатељица, Милка Жицина (на 8 година), као и још неки другови. Сви смо ми, као интелектуалци, нормално дискутовали о ситуацији у земљи и свету, критиковали ово или оно, али само на том нивоу, и никад ништа против земље нисмо рекли, али сви смо због тога заједно страдали. Никада нисам била за Резолуцију, али јесам по неким питањима била неистомисљеник са тадашњом влашћу..." (Драгица Срзентић, ИБ-логорашица; заједно са супругом Војом Срзентићем постала је и главна књижевна јунакиња романа *Све, све, све* Милке Жичине; новембра 2012. године прославила је стоти рођендан).

Књига Славице Гароња *Жене ѿворе* (са портретима интервјуисаних) јединствена је у својој врсти и жанру; пионирски је и врхунски подухват (као што су и њене научне студије) у књижевној публицистици код нас. Оно што је карактеристично за ову књигу, и што обасјава пуним светлом њену прворазредну вредност, јесте то што њена ауторка „активира“ готово сва поља родне равноправности својих саговорница, не задржавајући се искључиво на примарном, професионалном подручју. Њој су и те како важни и друштвени, социјални статус њених „изабраних жена“, њихов положај у том миљеу и (пуна) стваралачка, радна, културна и људска оствареност. Наравно, све се то хармонично фокусира кроз призму професионалне вокације, упоришне тачке из које се настоји сагледати (и докучити) женино вишеродно, стваралачко (естетско, културно и књижевно) биће; сложен, емотивно, психолошки и мисаоно изнијансиран свет жене.

Будући да су поједине јунакиње наречене публикације готово вршњакиње минулога века, његови исписници и сведоци (као што су то Драгица Срзетнић и Радмила Маринковић, па, на изванредан начин, и Вера Ценић и Светлана Велмар Јанковић), књига *Жене ѿворе* сублиматорно предочава и културолошки и друштвени пресек (боље: становите пресеке) тога века, портретишући (на микро и макро плану) детаље (и целину) социјалних, политичких, културних, просветних и књижевних интерполација тог времена. Ако знамо да је *анима* (пресудан, женски сегмент човековог бића!) генерички покретач сваког стваралаштва које потиче од муза уметности, онда се у овој књизи могу назрети, или боље, наслутити дубоко запретани, фини обриси психологије књижевног стваралаштва. И стваралаштва као таквог, уопште.

Књижевни разговори Славице Гароња, надсвођени књигом *Жене ѿворе*, допуна су (најбоља могућа) њеној монографској студији *Жена у српској књижевности*. Али, истодобно и импулс ауторки да проширује (пребире и прибира, што већ сигурно и чини) круг својих нових саговорница, што се подједнако односи на обје књиге. Она је, такође, и подстицај другима да истражују и остала поља *родне равноправности* (актер/к/е тог поља), као што су ликовна и музичка уметност, природне науке, друштвени живот, политика, дипломатија, ослободилачки ратови, хуманитарна удружења, спорт.